

Przeciwdziałanie przestępstwu znęcania się nad osobami bliskimi

SKALA ZJAWISKA ZNĘCANIA SIĘ

Bardzo trudno jest określić faktyczne rozmiary zjawiska przemocy skierowanej przeciwko osobie najbliższej, osobie pozostającej w stałym lub przemijającym stosunku zależności, małoletniemu czy osobie bezradnej, która stanowi realizację przestępstwa znęcania się. Mimo zainteresowania problemem przemocy, zwłaszcza w ostatnich latach, brak jest dokładnych badań w tym zakresie. Badania poświęcone są najczęściej określonym grupom osób doświadczających przemocy, np. badania dotyczące krzywdzenia dzieci w rodzinie. Przestępstwa ujawnione stanowią jedynie niewielki procent wszystkich przypadków znęcania się. Jeszcze mniej spraw trafia na wokandę sądową. Statystyki sądowe i policyjne nie są bowiem w stanie przedstawić wszystkich przypadków znęcania¹.

W latach osiemdziesiątych ubiegłego wieku, grupa przestępstw przeciwko rodzinie i opiece znajdowała się na trzecim miejscu wśród ogólnej liczby przestępstw, biorąc pod uwagę statystykę dotyczącą skazań. Po przestępstwach przeciwko mieniu i życiu, sądy polskie najczęściej skazywały za przestępstwa przeciwko rodzinie (12-15 proc. wszystkich wyroków). Przestępstwo znęcania się stanowiło blisko połowę wszystkich przestępstw przeciwko rodzinie (zob. tabela 1)².

Obecnie przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece również należą do jednych z najczęściej popełnianych. Wśród nich najwięcej jest przestępstw znęcania się. Liczbę stwierdzonych przestępstw znęcania się ilustruje tabela 2³.

Pozostałe statystyki przedstawiają jedynie wybrane zagadnienia dotyczące sprawców i ofiar przestępstw znęcania się. Analizując tabelę 3, dochodzimy do

¹ Zob. J. Auleytner, K. Głąbicka, *Polskie kwestie socjalne na przelomie wieków*, Warszawa 2001, s. 199-200.

² Zob. I. Pospiszył, *Przemoc w rodzinie*, Warszawa 1994, s. 19-20.

³ Zob. *Dane z Policyjnego Systemu Statystyki Przestępczości „Temida”: przestępstwa z artykułu 207 kk w latach 2005-2009*, <http://bip.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/statystyki/statystyki-2010/download,731,15.htm> (23 kwietnia 2014). Informacje zamieszczone we wszystkich tabelach pochodzą z następującego źródła: M. Budyn-Kulik, *Przemoc w rodzinie – analiza wiktyologiczna oraz prawnokarne środki przeciwdziałania*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2009.

wniosku, że ofiarami przemocy domowej padają najczęściej kobiety, a wśród dzieci te, które nie ukończyły jeszcze 13 roku życia. Nasza kultura wyznacza mężczyźni rolę raczej agresora niż ofiary. Związane jest to z przewagą fizyczną, jaką ma mężczyzna w stosunku do żony i małoletnich dzieci. Poza tym mężczyźni niechętnie przyznają się, że są ofiarami przemocy ze strony swych żon lub konkubin. Przemoc ze strony kobiety będzie najczęściej przemocą psychiczną, polegającą na stosowaniu agresji słownej, używaniu słów obelżywych, wyzywaniu, szydzeniu⁴.

Tabela 1. Skazani za przestępstwa znęcania się w stosunku do innych przestępstw przeciwko rodzinie, opiece i młodzieży

Lata	Liczba skazań za przestępstwo znęcania się	%
1980	9027	45,0
1981	8419	46,5
1982	7483	44,9
1983	9238	54,3
1984	7950	52,4
1985	9612	40,9
1986	9457	44,2
1987	10 994	46,5
1988	8386	39,0
1989	6475	43,2
1990	9025	54,3

Tabela 2. Przestępstwa stwierdzone z art. 207 kk

Rok	Przestępstwo znęcania się w typie podstawowym	Przestępstwo znęcania się ze szczególnym okrucieństwem
2007	22 561	239
2006	24 238	305
2005	22 450	202
2004	22 399	211
2003	23 166	222
2002	23 737	184
2001	23 987	213
2000	23 147	161
1999	22 553	157

⁴ Zob. I. Pospiszyl, dz. cyt., s. 21.

W latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych ubiegłego wieku nie było danych o przestępstwach, których ofiarami były dzieci. Nikt też nie rejestrował, jaka część spośród obrażeń i urazów występujących u dzieci jest wynikiem stosowania wobec nich przemocy ze strony rodziców, opiekunów czy wychowawców. O rozmiarach zjawiska krzywdzenia dzieci nie informowała też służba zdrowia. Dla przykładu, w poradni chirurgicznej w Jarosławiu, w latach siedemdziesiątych odnotowano 71 przypadków maltretowania dzieci, natomiast w klinice chirurgii dziecięcej w Lublinie, w latach 1974-1981, odnotowano 22 takie przypadki⁵.

W Polsce około 4-5 proc. nieletnich doświadcza przemocy o najwyższym nasileniu ze strony swoich rodziców bądź opiekunów. W naszym kraju mamy około 11 mln dzieci, z czego wyciągamy wniosek, że około pół miliona z nich doświadcza przemocy stosowanej przez dorosłych⁶.

Z badań wynika, że 60 proc. dorosłych Polaków przyznaje się do stosowania kar fizycznych wobec dzieci, 14 proc. przyznaje, że w ciągu ostatniego roku sprawiło dziecku „porządne lanie”, 33 proc. rodziców w naszym kraju dotkliwie bije dzieci do 6 roku życia⁷.

Tabela 3. Liczba ofiar przemocy domowej

Rok	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Liczba ofiar przemocy domowej ogółem	113 793	127 515	137 299	150 266	156 788	157 854	130 682
kobiety	66 991	74 366	80 185	88 388	91 374	91 032	76 162
mężczyźni	5589	7121	7527	9214	10 387	10 313	8556
dzieci do lat 13	26 305	30 073	32 525	35 137	37 227	38 233	31 001
nieletni od 13 do 18 lat	14 908	15 955	17 062	17 527	17 800	18 276	14 963

Analizując tabelę 4 przedstawiającą sprawców przemocy domowej, wyraźnie widać, że przemoc w rodzinie stosowana jest głównie przez mężczyzn. Poza tym coraz więcej jest przypadków zgłaszania przemocy. Wzrost liczby sprawców przemocy domowej może wynikać zarówno z nasilenia się przemocy rodzinnej, jak również ze wzrostu zgłaszalności spowodowanej coraz większą wrażliwością społeczną oraz świadomością ofiar co do przysługujących im praw⁸.

⁵ Zob. O. Sitarz, *Ochrona dziecka w polskim prawie karnym na tle postanowień Konwencji o prawach dziecka*, Katowice 2004, s. 8.

⁶ Zob. M. Łopatkowa, *Dać maltretowanemu szansę samoobrony*, „Rzeczpospolita” 13 maja 1998, nr 122, s. 14.

⁷ Zob. E. Daraszkiwicz, J. Kieniewicz-Górska, *Stop przemocy wobec dzieci*, „Twoje Dziecko” 2001, nr 4, s. 9.

⁸ Zob. O. Sitarz, dz. cyt., s. 9.

Tabela 4. Liczba sprawców przemocy domowej

Rok	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Liczba sprawców przemocy domowej ogółem	69 138	76 991	83 330	91 920	97 142	96 775	81 743
kobiety	2361	2903	2861	3501	4153	4074	3632
mężczyźni	66 376	73 759	80 233	88 180	92 776	92 526	77 937
nieletni	401	329	236	239	213	175	170

Należy pamiętać, że żadne zestawienie nie uwzględnia wszystkich przestępstw rzeczywiście dokonanych. O istnieniu i rozmiarach „ciemnej liczby” (przypadków znęcania się w ogóle niezgłaszanych) przestępstw decyduje wiele czynników. W przypadku przestępstwa znęcania się takimi czynnikami są: brak zgłoszeń przestępstwa ze strony pokrzywdzonych, metody działania sprawcy, poziom pracy organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości. Ponadto stosunki wewnątrzrodzinne należą do sfery życia intymnego, w którą ciężko jest wkroczyć przez osoby postronne. W przypadku maltretowania dzieci łatwo jest ukryć ślady stosowania przemocy, tłumacząc je bójkami dziecka, zabawami wynikającymi z dużej potrzeby ruchu, jego aktywności fizycznej⁹.

PRZYCZYNY WYSTĘPOWANIA ZNĘCANIA SIĘ FIZYCZNEGO I PSYCHICZNEGO

Zjawisko występowania przemocy starano się wyjaśniać na kilka sposobów. Pojawiały się różne modele teoretyczne wyjaśniające przyczyny znęcania się silniejszych nad słabszymi. Na początku były to teorie jednoczynnikowe (np. model psychopatologiczny¹⁰, model ofiary¹¹, społeczny¹²), zakładające istnienie pojedynczej przyczyny występowania przemocy. Z czasem zwrócono uwagę na wieloaspektowość tego zjawiska, w związku z czym zaczęły się pojawiać różne teorie wieloczynnikowe. Połączenie wszystkich czynników doprowadziło do powstania modelu psychospołecznego, który uwzględnia wszystkie czynniki oraz ich wzajemne oddziaływanie¹³.

⁹ Zob. B. Hołyst, *Kryminologia*, Warszawa 1989, s. 58.

¹⁰ Model psychopatologiczny zakłada, że przemoc jest wynikiem zaburzonej struktury osobowości sprawcy, nie uwzględnia żadnych pozaosobowościowych przyczyn jej występowania.

¹¹ Model ofiary jako przyczynę przemocy wskazywał zachowania i cech ofiary, które szczególnie narażają daną osobę na stanie się ofiarą przemocy. Do takich cech zaliczano: występowanie poważnej choroby somatycznej, przyście na świat dziecka w wyniku niepożądanego ciąży, złe zachowanie, chorobę psychiczną.

¹² Model społeczny uznaje, że przez występowanie określonych czynników zewnętrznych sprawca ma sposobność do stosowania przemocy. Do takich czynników zaliczano: brak pracy, trudną sytuację materialną, tolerowane w danej kulturze postawy wobec przemocy i agresji.

¹³ Zob. O. Sitarz, dz. cyt., s. 140.

Przestępstwa przeciw rodzinie są częściej rejestrowane w dużych miastach aniżeli w mniejszych miejscowościach czy na wsi. Sytuacja taka ma związek z obniżoną kontrolą społeczną. W wielkim mieście życie jest bardziej anonimowe, rodzina stanowi krąg wyizolowany. Łatwiej jest ukryć zachowania nieakceptowane przez społeczeństwo. Zgodnie z danymi Ministerstwa Sprawiedliwości, w 1977 roku aż 63 proc. przestępstw przeciwko rodzinie dokonano w miastach. Na 100 tys. mieszkańców problem przemocy najczęściej występuje: w Warszawie – 93,6 przypadków, Szczecinie – 63,8; Łodzi – 60,3; Koszalinie – 57; Gdańsku – 52,5¹⁴.

Niezwykłe rzadko zdarza się, aby stosowanie przemocy wobec członków rodziny odbywało się w obecności osób trzecich. W przeważającej większości do aktów agresji dochodzi w domu, bez obecności świadków. Dlatego też przestępstwo znęcania się nazywane jest także „przestępstwem czterech ścian” lub „przestępstwem jednego aktora”¹⁵.

O przyczynach bicia dzieci pisze Mirosława Kątna (była przewodnicząca Komitetu Ochrony Praw Dziecka): „oskarżam ludzi dorosłych stosujących represje fizyczne wobec dzieci o to, że: biją dzieci, uznając bicie za niezbędną metodę wychowawczą, biją w celach profilaktycznych, biją bez celu, «przy okazji», biją dla rozładowania własnej agresji, biją dla kontynuacji rodzinnej tradycji bicia, biją z zemsty za domniemaną lub faktyczną zdradę, której dziecko ma być żywym dowodem, biją za rozczarowanie, że dziecko nie sprostało oczekiwaniom i ambicjom rodzicielskim, biją dla potwierdzenia swej przewagi, biją za własne nieudane życie, biją z lenistwa, z zapracowania, z miłości i nienawiści, ze zniecierpliwienia i chłodnej kalkulacji, z bezsilności, z głupoty, braku wyobraźni i wrażliwości”¹⁶.

W latach 1983-1984 Anna Piekarska przeprowadziła badania w „inteligentnych” dzielnicach Warszawy, który wykazały, że aż 82 proc. rodziców stosowało wobec dzieci „klapsy”, 67 proc. biło dzieci ręką, 38 proc. dawało dzieciom „solidne lanie”, 44 proc. biło dzieci pasem lub innym przedmiotem¹⁷. Generalnie zasada jest taka, że w rodzinach o niskim statusie społecznym częściej stosuje się kary fizyczne i występuje zaniedbywanie dziecka, natomiast w rodzinach o wyższym statusie społecznym częściej stosowane są kary psychiczne oraz szerszy jest repertuar kar fizycznych. Wykształcenie, uważane za istotny wskaźnik statusu społecznego, nie odgrywa istotnego znaczącej roli w natężeniu stosowania przemocy fizycznej. Natomiast rodzaj wykonywanego zawodu oraz dochody rodziny mają już istotny

¹⁴ Zob. I. Pospiszyl, dz. cyt., s. 23.

¹⁵ A. Kozłowska, *Prawo a ofiara przemocy*, „Problemy Alkoholizmu” 1997, nr 7, s. 22.

¹⁶ M. Kątna, *Komitet Ochrony Praw Dziecka wczoraj, dzisiaj, jutro*, w: J. Binczycka (red.), *Prawa dziecka*, Warszawa 1993, s. 204.

¹⁷ Zob. A. Piekarska, *Przemoc w rodzinie*, Warszawa 1991, s. 20.

wpływ na tego rodzaju zachowania. Przemoc wobec dziecka częściej stosowana jest przez matki, na co ma wpływ fakt, że kobiety częściej zajmują się wychowaniem dzieci. Z kolei ojcowie częściej przyznają się do stosowania bardziej drastycznych form przemocy, takich jak bicie pasem lub innym przedmiotem¹⁸.

Motywy stosowania agresji w stosunku do osób starszych są: wzrost zależności ofiary od agresora (z powodu choroby, niepełności, złej sytuacji finansowej), wzrost zależności agresora od ofiary (np. uzależnienie od środków odurzających), obniżenie kontroli emocji ofiary na skutek procesu starzenia się, co może być czynnikiem prowokującym agresję¹⁹. Ponadto starsi ludzie przez długi czas przebywają w domu lub zakładzie opieki społecznej, przez co nie stykają się ze środowiskiem zewnętrznym. Nie mogą przez to liczyć na pomoc z zewnątrz. Osoba taka, znajdując się w izolacji, zdana jest często na łaskę lub niełaskę swojej rodziny lub opiekunów.

Tabela 5. Liczba sprawców przemocy domowej będących pod wpływem alkoholu

Rok	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Liczba sprawców przemocy domowej będących pod wpływem alkoholu ogółem	56 058	60 884	64 064	70 203	74 633	74 772	63 303
kobiety	-	-	1305	1780	2255	2126	2073
mężczyźni	-	-	62 690	68 382	72 315	72 588	61 085
nieletni	-	-	69	41	63	58	145
W tym: przewieziono do izb wytrzeźwień	29 874	31 650	19 521	20 745	19 521	18 536	15 875
kobiety	-	-	297	471	657	630	481
mężczyźni	-	-	19 217	20 264	18 848	17 889	15 405
nieletni	-	-	7	10	16	17	7
W tym: przewiezionych do policyjnych pomieszczeń dla zatrzymanych do wytrzeźwienia	-	-	16 524	18 566	21 162	23 624	20 769
kobiety	-	-	180	238	423	465	452
mężczyźni	-	-	16 340	18 308	20 726	23 148	20 299
nieletni	-	-	4	20	13	11	18

¹⁸ Zob. I. Pospiszyl, dz. cyt., s. 31-32.

¹⁹ Zob. J. Auleytner, K. Głąbicka, dz. cyt., s. 207.

Najwięcej przestępstw przeciw rodzinie popełnia się pod wpływem alkoholu. Alkohol wpływa na eskalację przemocy, ogranicza samokontrolę²⁰. Podobne skutki występują w przypadku narkotyków i innych środków uzależniających (wyjątkiem jest nikotyna, której wzrost w organizmie powoduje spadek agresji). Wśród narkotyków najbardziej niebezpieczne są środki pobudzające, zwane także euforycznymi. Do tej grupy należy amfetamina²¹, która działa niezwykle pobudzająco, opiaty (morfina, kokaina, heroina), marihuana²². Liczbę sprawców przemocy domowej, wraz ze szczegółami, przedstawia tabela 5.

ROLA ORGANÓW PAŃSTWOWYCH W ZAKRESIE PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY

W zakresie przeciwdziałania przemocy, policja i prokuratura mają do odegrania bardzo ważną rolę. Zwalczanie przemocy w rodzinie zależy od jakości działania organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości. Od skuteczności interwencji zależy, czy pomoc pokrzywdzonym udzielona przez policję i inne służby będzie skuteczna. Policja na podstawie nałożonych na niej przez ustawy obowiązków, jak również poprzez dysponowanie odpowiedniego zaplecza ludzkiego i technicznego, powinna skutecznie kształtować swoje działania w dziedzinie przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie²³.

Policja, dowiedziawszy się, że w rodzinie może występować bądź już występuje przemoc, winna zrobić wszystko, by nie doszło do eskalacji przemocy, a osoby pokrzywdzone mogły skutecznie przed nią się bronić. Do niedawna rola policji ograniczała się do przeprowadzenia interwencji domowej. Powodowało to poczucie bezkarności po stronie sprawcy. Po stronie ofiary zaś pojawiało się uczucie bezsilności i osamotnienia. Po interwencji policji często nie podejmowano dalszych kroków, brak było współpracy policji z innymi służbami, instytucjami i organizacjami mającymi za zadanie pomoc ofiarom przemocy²⁴.

Jednym z elementów, który poprawił sytuację ofiary przemocy była opracowana przez Ministerstwo Sprawiedliwości, wspólnie z organizacjami rządowymi i pozarządowymi – Karta praw ofiary²⁵. Jest to zestawienie obowiązujących praw, które przysłu-

²⁰ Zob. więcej: P.T. Nowakowski, *Alkohol, przemoc i przestępczość*, w: K. Renda (red.), *Alkohol, alkoholizm i przemoc*, Lublin 2004, s. 21-55.

²¹ Ciekawe rezultaty dały badania amerykańskiego etnologa – Larry'ego Byrda. Badacz ten zaaplikował małpom amfetaminę, po czym badał ich zachowanie. W wyniku działania narkotyku, zaobserwował on gwałtowny wzrost natężenia agresywnego zachowania zwierząt. Najciekawszy okazał się fakt, że agresja była skierowana przede wszystkim na rodzeństwo i partnera badanego zwierzęcia.

²² Zob. I. Pospiszyl, dz. cyt., s. 24.

²³ Zob. L. Tomaszewska, *Zwalczanie przemocy w rodzinie*, „Prokuratura i Prawo” 2000, nr 2, s. 77.

²⁴ Zob. J. Bryk, *Przestępstwo znęcania się*, Szczytno 2003, s. 192.

²⁵ Warto podkreślić, że na świecie istnieją tylko trzy Karty Praw Ofiar Przemocy. Pierwsza została przyjęta przez Kongres Amerykański w 1985 r., drugą była angielska karta praw ofiar, która została opracowana przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w 1990 r.

gują ofiarom oraz praktyczne wskazówki – w jaki sposób można ich dochodzić. Karta ma stanowić pomoc dla każdego pokrzywdzonego w sytuacji, gdy jego prawa nie są respektowane oraz przypominać policjantom, prokuratorom i sędziom, że dążąc do zebrania materiału dowodowego oraz ustalenia i osądzenia faktycznych sprawców przestępstw, nie mogą zapominać o szczególnej sytuacji pokrzywdzonego²⁶.

Jednym z instrumentów prawnych, jakie ma policja w przypadku zaistnienia przemocy w rodzinie, jest instytucja interwencji policyjnej. Interwencja policyjna została wprowadzona na mocy zarządzenia komendanta głównego policji nr 25/98 z 10 listopada 1998 roku – w sprawie przeprowadzania interwencji domowych przez policjantów wobec przemocy w rodzinie, pod nazwą „Niebieskie Karty”. Jest to program policji mający przeciwdziałać przemocy w rodzinie, pozwalający na uzupełnienie dotychczasowych działań policji dodatkową procedurą prewencyjną, która jest realizowana jednocześnie z pomocą socjalną. „Niebieskie Karty” są przeznaczone dla dzielnicowych i służb patroloво-interwencyjnych, których zadaniem jest prowadzenie działań prewencyjnych w rodzinach, w których doszło do przemocy. Jednym z elementów tego programu jest utworzenie skutecznego, lokalnego systemu pomocy dla ofiar przemocy w rodzinie. Ponadto zadaniem „Niebieskich Kart” jest skuteczne reagowanie wobec przemocy w rodzinie, informowanie ofiary przemocy o przysługujących jej prawach oraz instytucjach i organizacjach zobowiązanych do udzielenie jej wsparcia i pomocy, motywowanie ofiar przemocy do dochodzenia swoich praw, zainteresowanie odpowiednich służb społecznych zaistniałą sytuacją oraz rozpoznawanie zjawiska przemocy, jej skali i podejmowanie działań zapobiegawczych.

Jak wynika z tabeli 6, liczba interwencji domowych policji wzrasta. W 1999 roku było 376 538 takich interwencji, natomiast w 2007 roku było ich już 718 819, a więc liczba ta zwiększyła się prawie o połowę. Liczba interwencji domowych, dotyczących przemocy w rodzinie również wskazuje tendencję wzrostową, mimo spadku w 2007 roku do 81 403 przypadków takich interwencji.

Tabela 6. Liczba przeprowadzonych interwencji policji

Rok	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Interwencje domowe ogółem	482 007	559 387	593 727	610 941	608 751	620 662	718 819
W tym dotyczące przemocy w rodzinie	86 545	96 449	85 512	92 495	96 773	96 099	81 403

²⁶ Zob. *Karta praw ofiary*, Warszawa 1999, s. 8.

Już na początku lat osiemdziesiątych ubiegłego wieku pojawiła się idea powołania Rzecznika Praw Dziecka. Jednak dopiero na mocy stosownej ustawy z 6 stycznia 2000 roku (Dz.U. nr 6, poz. 69) został ustanowiony ten organ²⁷. Rzecznik podejmuje działania mające na celu ochronę praw dziecka, w szczególności prawa do życia i ochrony zdrowia, prawa do godziwych warunków socjalnych, do nauki oraz wychowania w rodzinie. Zgodnie z art. 3 ust. 3 cytowanej ustawy, organ ten podejmuje działania, które zmierzają do ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbaniem oraz innym złym traktowaniem. Rzecznik może przedstawiać innym organom wnioski w sprawie zapewnienia skutecznej ochrony interesu dziecka oraz występować do właściwych organów z wnioskiem o podjęcie inicjatywy ustawodawczej.

W Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji istnieje instytucja Rzecznika Praw Ofiar. Jego zadaniem jest udzielanie pomocy osobom pokrzywdzonym przestępstwem, podejmowanie interwencji w instytucjach, do których zgłaszają się ofiary przestępstw. Oprócz interwencji w indywidualnych sprawach, Rzecznik Praw Ofiar ma za zadanie współdziałać w tworzeniu prawa poprzez zgłaszanie wniosków i opinii co do przepisów dotyczących pomocy pokrzywdzonym przez przestępstwa²⁸.

ORGANIZACJE RZADOWE I POZARZADOWE MAJĄCE NA CELU POMOC OFIAROM PRZESTĘPSTW ZNĘCANIA SIĘ

Pomoc rodzinie odbywa się w ramach powołanych w tym celu instytucji, realizowana jest w ramach polityki państwa wobec rodziny, będąc integralną częścią polityki społecznej. Zakres i formę pomocy społecznej określa ustawa z 29 listopada 1990 roku – o pomocy społecznej (Dz.U. z 1998 roku, nr 64, poz. 414). Pomoc społeczna ma za zadanie pomoc rodzinom i osobom znajdującym się w trudnej sytuacji życiowej, ekonomicznej czy społecznej. Zjawisko przemocy w rodzinie jest przykładem trudnej sytuacji życiowej, z czym wiąże się ustawowy obowiązek interwencji i wsparcia ze strony pomocy społecznej. Powyższe zadania realizowane są przez powiatowe centra pomocy rodzinie oraz ośrodki interwencji kryzysowej.

Powiatowe centra pomocy rodzinie działają na podstawie art. 2a pkt. 7 oraz art. 47a ustawy o pomocy społecznej. Wykonują one zadanie zleczone oraz zadania własne nałożone przez ustawę. Do ich zadań należy m.in. udzielanie pomocy i porady osobom, które znalazły się w różnych sytuacjach kryzysowych, w tym także ofiarom przemocy w rodzinie.

²⁷ Zgodnie z ustawą, Rzecznik Praw Dziecka powoływany jest przez Sejm za zgodą Senatu na pięcioletnią kadencję, w swojej działalności jest on niezależny od innych organów, odpowiada jedynie przed Sejmem.

²⁸ Zob. J. Bryk, dz. cyt., s. 192.

Prowadzenie ośrodków interwencji kryzysowej należy do zadań powiatu. Obowiązek taki wynika z art. 2a pkt 11 ustawy o pomocy społecznej. Zgodnie z tym przepisem, Ośrodek interwencji kryzysowej ma za zadanie świadczyć usługi psychologiczne, prawne i hotelowe – dostępne przez całą dobę²⁹. Usługi te są dostępne dla ofiar przemocy oraz innych osób, które znalazły się w innej, szczególnej sytuacji kryzysowej. Na interwencję kryzysową składają się różne formy pomocy, mające głównie na celu przywrócenie równowagi psychicznej po ciężkim wydarzeniu życiowym. Interwencja kryzysowa ma na celu skoncentrowanie się na problemie wywołującym kryzys oraz jego rozwiązaniem. Ponadto ofiarom przemocy należy zapewnić pomoc przy realizacji swoich praw, służących ochronie przed sytuacjami zagrażającymi ich życiu i zdrowiu³⁰.

Obowiązek pomocy ofiarom przemocy spoczywa również na gminie. Zgodnie z art. 4 ust. 1 pkt. 2 ustawy z 26 października 1982 roku – o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz.U. nr 35, poz. 230), do zadań własnych gminy należy udzielanie rodzinom, w których występują problemy alkoholowe, pomocy psychospołecznej i prawnej, a w szczególności ochrony przed przemocą w rodzinie. Na podstawie cytowanej ustawy, samorząd gminny ma obowiązek udzielenia pomocy ofiarom przemocy, zwłaszcza w tych rodzinach, w których występuje problem alkoholowy. Udzielanie rodzinom pomocy przez gminę polega na tworzeniu i prowadzeniu punktów informacyjno-konsultacyjnych, ośrodków pomocy dla ofiar przemocy, telefonów zaufania – przy czym zaleca się tworzenie jednego takiego telefonu w powiecie. W zakresie profilaktyki gmina tworzy organizacje społeczne, pomagające ofiarom przemocy w rodzinie oraz wspiera ich działanie³¹.

Na podstawie art. 4 ust. 3 ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, rada gminy powołuje gminne komisje rozwiązywania problemów alkoholowych. Komisja ta może zzywać osoby nadużywające alkoholu i stosujące przemoc na rozmowę ostrzegawczą, udzielać wsparcia socjalnego, prawnego, psychologicznego, w razie podejrzenia popełnienia przestępstwa powiadomić ogranę ścigania lub skierować wnioski do sądu rejonowego o zastosowanie obowiązku poddania się leczeniu w zakładzie lecznictwa odwykowego przez osobę uzależnioną od alkoholu³².

²⁹ Warto dodać, że pierwsze tego typu ośrodki wyrosły w ruchu prewencji samobójstw. Pierwsze stowarzyszenie zajmujące się osobami po próbach samobójczych powstało w Nowym Jorku, w 1906 r. W Wiedniu w 1948 r. powstał pierwszy ośrodek kryzysowy dla ludzi dotkniętymi przemocą.

³⁰ Zob. A. Lipowska-Teutsch, *Wychować, wyleczyć, wyzwolić*, Warszawa 1998, s. 164.

³¹ Zob. J. Mellibruda, R. Durda, H. Sasal, *O przemocy domowej. Poradnik dla lekarza pediatry*, Warszawa 1998, s. 83.

³² Zob. J. Bryk, dz. cyt., s. 205.

W Polsce istnieje wiele organizacji, które wspierają działalność gmin i powiatów w zapobieganiu i zwalczaniu przemocy w rodzinie. Do takich organizacji należą: Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie, Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Program „Bezpieczeństwo w rodzinie”, Kampania „Dzieciństwo bez przemocy”, Ogólnopolskie Porozumienie Osób, Organizacji i Instytucji Pomagających Ofiarom Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia”³³.

Poza wyżej wymienionymi, państwowymi podmiotami działającymi na rzecz ofiar przemocy, warto zwrócić uwagę na istnienie podmiotów pozarządowych działających w tej dziedzinie. Zalicza się do nich organizacje, stowarzyszenia, związki oraz zrzeszenia, które wspomagają lub uzupełniają działania państwa. W Polsce działa kilkanaście tysięcy tego rodzaju organizacji pozarządowych³⁴. Do najważniejszych z nich należą: Fundacja Centrum Praw Kobiet, Fundacja na rzecz Ochrony Dzieci przed Okrucieństwem, Komitet Ochrony Praw Dziecka, schroniska i hostele dla bitych kobiet i dzieci.

Głównym celem Fundacji Centrum Praw Kobiet jest działalność na rzecz zmian prawa, obyczajów i kultury, które dyskryminują kobiety. Oprócz tego fundacja zajmuje się udzielaniem pomocy ofiarom pomocy i dyskryminacji. W tym celu udziela bezpłatnej pomocy psychologicznej oraz prawnej, prowadzi działalność popularyzatorską, organizuje spotkania, konferencje i dyskusje na temat praw kobiet.

Fundacja na rzecz Ochrony Dzieci przed Okrucieństwem działa w Łodzi od 1992 roku. Fundacja ta prowadzi działalność związaną z uświadamianiem i uwrażliwianiem społeczeństwa na zjawisko maltretowania dzieci. Współpracuje z mediami, utrzymuje kontakt z pedagogami i organizacjami zajmującymi się opieką nad dziećmi. Ponadto fundacja organizuje konferencje i szkolenia dla pedagogów, nauczycieli, pracowników placówek opiekuńczych oraz sędziów sądów dla nieletnich³⁵.

Komitet Ochrony Praw Dziecka powstał w 1981 roku jako organizacja ludzi dobrej woli, mająca na celu ochronę dziecka przed krzywdą i naruszeniem jego interesów. Komitet zajmuje się ochroną dziecka jako istotą nieświadomą przysługujących jej praw oraz niezdolnej do ich ochrony. Komitet prowadzi akcje publiczne, głównie za pośrednictwem mediów, mających na celu przeciwdziałanie przemocy w rodzinie³⁶.

Szczególną formą pomocy są schroniska i hostele dla bitych kobiet i dzieci. Ta forma pomocy jest dostępna dla kobiet, dzieci oraz innych osób, które padły ofiarą przemocy. Schroniska i hostele zapewniają im dach nad głową przez kilka dni.

³³ Zob. tamże, s. 207-211.

³⁴ Zob. J. Auleytner, K. Głąbicka, dz. cyt., s. 108.

³⁵ Zob. J. Bryk, dz. cyt., s. 212.

³⁶ Zob. K. Pospiszyl, *Razem przeciw przemocy*, Warszawa 1999, s. 91.

W tego rodzaju instytucjach prowadzi się programy terapeutyczne, psychologowie i prawnicy udzielają pomocy ofiarom przemocy³⁷.

Duże znaczenie ma postawa osób, które z racji swojego zawodu mają bezpośredni i częsty kontakt z ofiarami przemocy. Takimi osobami będą głównie nauczyciele, którzy mają sposobność obserwowania stanu dziecka oraz jego zachowania. Pedagodzy szkolni, nauczyciele, wychowawcy, pielęgniarki szkolne, trenerzy sportowi – wszystkie te osoby powinny umieć rozpoznawać oznaki stosowania przemocy wobec dziecka (np. siniaki na ciele, inne uszkodzenia ciała, problemy z nauką, nadpobudliwość). Osoby te powinny także wiedzieć, gdzie zgłaszać podejrzenia o możliwości stosowania przemocy wobec dziecka³⁸.

Warto również zwrócić uwagę na rolę służby zdrowia w procesie pomocy i zapobieganiu stosowania przemocy w rodzinie. Jednak pomoc ta polega tylko na opatrzeniu obrażeń ciała, powiadomienia o konieczności działania na własną rękę, dyspozytor pogotowia zawiadamia policję o zdarzeniu powodującym obrażenia. Zjawisko stosowania przemocy kwalifikuje się do zakresu sytuacji, które są objęte świadczeniami zdrowotnymi, ponieważ towarzyszą mu uszkodzenia zdrowia somatycznego oraz poważne uszkodzenia zdrowia psychicznego³⁹. Na tym kończy się rola służby zdrowia. Pokrzywdzony na trudności z otrzymaniem zaświadczenia o doznanych obrażeniach. Zaświadczenie takie jest bowiem odpłatne, co sprawia, że w wielu przypadkach nie stać pokrzywdzonego na wniesienie stosownej opłaty.

Należy również zwrócić uwagę na treść art. 40 ustawy z 5 grudnia 1996 roku – o zawodzie lekarza (Dz.U. nr 28, poz. 152). Zgodnie z tym przepisem, lekarz ma obowiązek zachowania w tajemnicy informacji związanych z pacjentem, które uzyskał w związku z wykonywaniem zawodu. Lekarz nie ma takiego obowiązku w przypadku, gdy badanie lekarskie zostało mu zlecone przez odpowiednie organy lub instytucje. Dlatego też lekarz nie może być, co do zasady, świadkiem w ewentualnym procesie. Jedynie sąd może zwolnić lekarza z obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej, jeżeli jest to niezbędne dla wymiaru sprawiedliwości oraz dana okoliczność nie może być ustalona na podstawie innego dowodu.

Tworzenie różnych organizacji, stowarzyszeń, procedur oraz podejmowanie innych działań mających na celu pomoc ofiarom przemocy w rodzinie jest konieczne. Jednak najbardziej pożądana jest zmiana w sposobie myślenia społeczeństwa. Tak długo, jak przestępstwo znęcania się będzie ukrywane przed organami wymiaru sprawiedliwości oraz instytucjami powołanymi do niesienia pomocy ofiarom prze-

³⁷ Zob. tamże, s. 208.

³⁸ Zob. J. Bryk, dz. cyt., s. 206.

³⁹ Zob. J. Mellibruda, R. Durda, H. Sasal, dz. cyt., s. 9.

mocy, tak długo nie zostanie zapewniona należyta pomoc rzeczywiście tej pomocy potrzebującym.

BIBLIOGRAFIA

- Auleytner J., Głąbicka K., *Polskie kwestie socjalne na przełomie wieków*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna Towarzystwa Wiedzy Powszechnej „Elipsa”, Warszawa 2001.
- Bryk J., *Przestępstwo znęcania się*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2003.
- Budyn-Kulik M., *Przemoc w rodzinie – analiza wiktymologiczna oraz prawnokarne środki przeciwdziałania*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2009.
- Dane z Policyjnego Systemu Statystyki Przestępczości „Temida”: przestępstwa z artykułu 207 kk w latach 2005-2009, <http://bip.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/statystyki/statystyki-2010/download,731,15.htm> (23 kwietnia 2014).
- Daraszkiwicz E., Kieniewicz-Górska J., *Stop przemocy wobec dzieci*, „Twoje Dziecko” 2001, nr 4, s. 7-15.
- Hołyst B., *Kryminologia*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1989.
- Karta praw ofiary*, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 1999.
- Kątna M., *Komitet Ochrony Praw Dziecka wczoraj, dzisiaj, jutro*, w: J. Binczycka (red.), *Prawa dziecka*, Wydawnictwo „Impuls”, Warszawa 1993, s. 198-217.
- Kozłowska A., *Prawo a ofiara przemocy*, „Problemy Alkoholizmu” 1997, nr 7, s. 19-24.
- Lipowska-Teutsch A., *Wychować, wyleczyć, wyzwolić*, Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Warszawa 1998.
- Łopatkowa M., *Dać maltretowanym szansę samoobrony*, „Rzeczpospolita” 13 maja 1998, nr 122, s. 14.
- Mellibruda J., Durda R., Sasal H., *O przemocy domowej. Poradnik dla lekarza pediatry*, Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Warszawa 1998.
- Nowakowski P.T., *Alkohol, przemoc i przestępczość*, w: K. Renda (red.), *Alkohol, alkoholizm i przemoc*, Fundacja Rozwoju KUL, Lublin 2004, s. 21-55.
- Piekarska A., *Przemoc w rodzinie*, Instytut Psychologii Zdrowia, Warszawa 1991.
- Pospiszyl I., *Przemoc w rodzinie*, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1994.
- Pospiszyl K., *Razem przeciw przemocy*, Wydawnictwo „Żak”, Warszawa 1999.
- Sitarz O., *Ochrona dziecka w polskim prawie karnym na tle postanowień Konwencji o prawach dziecka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2004.
- Tomaszewska L., *Zwalczanie przemocy w rodzinie*, „Prokuratura i Prawo” 2000, nr 2, s. 70-82.

STRESZCZENIE

Artykuł przedstawia skalę zjawiska znęcania się w naszym kraju. Przedstawione zostały wyniki badań, które dotyczą cech osób pokrzywdzonych oraz sprawców.

Artykuły

Dalej przedstawione zostały przyczyny występowania przemocy jednych osób nad innymi. Należy podkreślić, że zjawisko przemocy nie odnosi się jedynie do wąskiego grona osób. Problem przemocy istnieje we wszystkich środowiskach i grupach społecznych. Bardzo trudno jest wskazać, na rzeczywistą skalę omawianego zjawiska z uwagi na to, do aktów przemocy dochodzi głównie w środowisku rodzinnym. W artykule zostały przedstawione organy oraz instytucje, które zajmują się niesieniem pomocy osobom, które zostały skrzywdzone na skutek przemocy. Opracowanie ma walor praktyczny. Może stanowić cenna wskazówkę dla osób, które szukają pomocy w związku ze znęcaniem się nad nimi.

Słowa kluczowe: przestępstwo znęcania się – skala przemocy w Polsce – przyczyny przemocy – pomoc ofiarom przemocy

SUMMARY

The article is presenting the scale of the phenomenon of the abuse in our country. Findings which concern characteristics of persons of the aggrieved parties and perpetrators were presented. Farther reasons for appearing of the violence of ones persons were presented above other. One should emphasize that the phenomenon of the violence doesn't refer only to a narrow circle of persons. Problem of the violence exist in all circles and social groups. Very much it is hard to point, on real scale of the discussed occurrence due to it, for an acts of violence is reaching firebrands in the home environment. In the article described organs and institutions which are dealing with coming to persons' aid, stayed which were hurt as a result of the violence. The study has a practical advantage. It can constitute valuable pointer for persons which are looking for help in relation to the abuse of them.

Key words: crime of the abuse – scale of the violence in Poland – reasons for the violence – help for victims of the violence